

Lezingencyclus 2019

De belevingswereld van de pelgrim door de eeuwen heen

Sporen in kunst en architectuur

Het pelgrimeren heeft, door de eeuwen heen, sporen nagelaten. Ze vertellen over andere tijden, over de pelgrim van toen, over z'n gedachten en beweegredenen. Ze vertellen ook over de smaak van weleer: hoe bouwmeesters, schrijnwerkers, schrijftellers en muzikanten, naar de geest van hun tijd, daar uiting aan gaven.

Wie er oog voor heeft, herkent ze in relieken en devotionalia, in manuscripten en reisverslagen, in het landschap en de infrastructuur van wegen en bruggen, in de architectuur en decoratie van kerken, kloosters en hospitalen. Ze vertellen iets over de veranderende beweegredenen van de pelgrim.

In een vijftal lezingen belichten gerenommeerde sprekers aan de hand van casuïstiek uit verschillende stijlperiodes, de sporen van de pelgrim in beeld en kunst langs de Camino.

Ook wordt er, in samenwerking met de Regio Noord-Holland benoorden het IJ, in het Benedictijnerklooster Egmond een Buitendag georganiseerd.

Programma

Woensdag 30 januari

Gestold verlangen, uitgekristalliseerd geloof: de materiële cultuur van het pelgrimeren

Franneke Hoeks en Charles van Leeuwen

De pelgrimswereld heeft behalve een spirituele, ook een materiële cultuur: voorwerpen die elke pelgrim met zich meedraagt: schoenen en staf, rugzak en hoed, buidel en insigne, stempelboekje en dagboek, vroomheidstekens en souvenirs. Ook wegwijzers en devotieborden, beelden en kruisen, kapellen en rustplaatsen, pompen en kiosken, pensions en souvenirshops, tolkantoren en hospitalen getuigen van die materiële cultuur. Allemaal drukken ze iets uit van het verlangen waarmee de pelgrim op weg ging, de ervaringen die hij onderweg opdeed en de betekenis die het voltooien van de tocht voor hem had. Daarnaast zijn er nog de dingen die de pelgrim, bedoeld of onbedoeld, achterliet: een geschrift, een graffitispoor, weggegooide schoenen, pleisters en ander vuilnis, en niet te vergeten een getekend landschap in de vorm van platgetreden wegen, uitgesleten traptreden en

doorzakkende bruggen. De objecten die de pelgrimswereld omringen, zijn betekenisdragers en betekenisverleggers: ze vertellen een verhaal en leggen een verbinding.

In een duo-lezing brengen Franneke Hoeks en Charles van Leeuwen aspecten van deze materiële cultuur in beeld.

Franneke Hoeks is theoloog en als pastor verbonden aan de San Salvator geloofsgemeenschap in Den Bosch. Het werk ligt op het snijvlak van kunst, spiritualiteit en communicatie. In 2016 liep zij van Porto naar Santiago. Het leverde een schat aan beelden op.

Charles van Leeuwen is historicus en heeft zich gespecialiseerd in religieuze thema's en werelden. Hij is verbonden aan de universiteit van Maastricht en werkt tevens als studietoelichting in de Nederlandse religieuze wereld. Zijn proefschrift *Hemelse voorbeelden* (2001) ging over geestelijke pelgrimages in de zeventiende eeuw.

Woensdag 13 februari

De belevingswereld van de pelgrim: sporen in architectuur en decoratie

Irmgard van Koningsbruggen

Kerkgebouwen en kloosters vormen de letterlijke en figuurlijke hoogtepunten op de routes naar Santiago de Compostela, in de middeleeuwen, maar nu nog steeds. Vele werden er in 11^e en 12^e eeuw vormgegeven als een afspiegeling van het hemels Jerusalem. In de lezing gaat Irmgard van Koningsbruggen in op de rijke en betekenisvolle vormtaal van deze gebouwen. Vanaf de 19de eeuw werden ze veelal als monument aangemerkt, gerestaureerd en wettelijk beschermd. Sommige kregen het predicaat UNESCO-werelderfgoed. Daarmee vormen ze een fysieke verbinding tussen heden, verleden en toekomst. Maar wat de hedendaagse pelgrim ziet, is beslist een ander gebouw dan wat de Middeleeuwse mens aanschouwde. Het tweede deel van haar lezing gaat daarom in op bedevaartarchitectuur als eigentijds erfgoed.

Irmgard van Koningsbruggen is architectuurhistoricus en erfgoeddeskundige. Zij heeft ruime ervaring in het universitaire onderwijs, met name op het gebied van middeleeuwse architectuur en de geschiedenis van het erfgoed. Haar passie voor onderwijs combineert ze met advies- en bestuurstaken op de terreinen monumenten, welstand en ruimtelijk erfgoed.

Woensdag 27 februari

Muziek aan de Melkweg - Jacobus verklankt

Jan Nuchelmans

De Latijnse gezangen in de 12e-eeuwse Codex Calixtinus hebben in de loop der eeuwen gezelschap gekregen van liederen in een waaier van volkstalen. Veel getuigenissen van die muzikale activiteiten rond en langs de Melkweg zijn verloren gegaan, maar er is gelukkig ook veel bewaard gebleven, waaronder de Galicische Cantigas van Alfons de Wijze, koning van Castilië en Leon. In deze Cantigas ontmoeten de Jacobus- en de Mariaverering elkaar. Behalve op deze Cantigas gaat Jan Nuchelmans in zijn lezing uiteraard ook in op de meerstemmige muziek uit de Codex Calixtinus, op de instrumenten afgebeeld in het Pórtico de la Gloria van de kathedraal van Santiago én op een aantal Nederlandse pelgrimsliederen.

Jan Nuchelmans was tijdens zijn studie muziekwetenschap actief in de ensembles Camerata Trajectina en Música Iberica. In 1974 en 1976 bezocht hij per fiets o.a. Santiago de Compostella. Hij werkte als docent muziek- en cultuurgeschiedenis aan diverse Nederlandse conservatoria en gaf colleges aan de universiteiten van Utrecht en Nijmegen. Hij was één van de oprichters van het Festival Oude Muziek in Utrecht en tekende jarenlang voor de inhoudelijke koers ervan. Van 1995-2002 werkte hij als hoofd van de afdeling Oude Muziek van het Conservatoire National Supérieur de Musique et de Danse in Parijs.

Woensdag 13 maart

De Codex Calixtinus: wonderen, heldenverhalen en pelgrimswegen

Wendelien van Welie

Een belangrijke bron van informatie over de Jacobusverering en middeleeuwse vormen van pelgrimage is te vinden in de Codex Calixtinus, ook wel het Liber Sancti Jacobi genoemd. Deze codex, bewaard in het kathedrale museum in Santiago de Compostela, is een samenstel van vijf boeken. Ze verhalen over de wonderen van Jacobus, maar ook over Karel de Grote en omvatten voorts een groot aantal *do and don'ts* bij het pelgrimeren naar Santiago.

Wendelien van Welie, kunsthistorica en mediëviste, is gespecialiseerd in middeleeuwse Christelijke, Byzantijnse en Karolingische kunst. Zij doceert aan de Universiteit van Amsterdam kunstgeschiedenis van de middeleeuwen. Miniaturen en codices behoren tot haar favoriete onderwerpen.

Woensdag 27 maart

Beweegredenen van de hedendaagse pelgrim

Herman Vuijsje en Suzanne van der Beek

In 1989 liep Herman Vuijsje de Camino in ‘omgekeerde’ richting, van Santiago naar Amsterdam, en schreef daarover het boek *Pelgrim zonder God*. Een kleine duizend jaar lang veranderde er maar weinig aan de redenen waarom mensen naar Santiago trokken. Sinds eind vorige eeuw lijken die veranderingen, qua aantallen pelgrims en qua motieven, echter revolutionair. Steeds meer pelgrims lopen in hun eentje. Vanwaar deze opkomst van de Bewust Alleenlopende pelgrim? Hangt dat soms samen met de individualisering van religieuze ideeën? Bovendien: steeds meer pelgrims lopen naar Finisterre. Wat heeft dat nog van doen met Santiago? Al deze veranderingen roepen vragen op naar de unieke ‘selling points’ van de Camino; sterker: zijn die er nog wel? Herman Vuijsje en Suzanne van der Beek zullen op deze vragen reflecteren.

Herman Vuijsje

Herman Vuijsje (1946) is socioloog en journalist. Tijdens zijn studie specialiseerde hij zich onder andere in godsdienstsociologie. Sinds het verschijnen van zijn boek *Pelgrim zonder God* (1989) is hij verschillende malen naar Santiago teruggekeerd om veranderingen te registreren in het aantal pelgrims, hun groepssamenstelling en hun motieven. Zijn laatste bezoek was eind 2017, toen hij het traject Santiago-Fisterra aflegde. Het verslag van die wandeling publiceerde hij in *De Groene Amsterdammervan* 22 februari 2018.

Suzanne van der Beek (1988) studeerde literatuurwetenschap aan de Universiteiten van Amsterdam, Leiden en Lille. Ze promoveerde in 2018 op een proefschrift getiteld *New Pilgrim Stories*, waarin ze een analyse presenteert van de 21^e-eeuwse pelgrimsverhalen rond de Camino de Santiago. Zij is bestuurslid van het Nederlands Genootschap, lid van de stuurgroep van de Camino Academie en universitair docent cultuurwetenschappen aan de Universiteit van Tilburg.